

АНОТАЦІЯ

Томашук І. В. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу сільських територій. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата економічних наук (доктора філософії) за спеціальністю 051-економіка. Вінницький національний аграрний університет, Вінниця, 2020.

Ефективне використання існуючого ресурсного потенціалу сільських територій забезпечить ріст соціально-економічного розвитку, збільшення об'єму виробництва сільськогосподарської продукції, підвищення ефективності ведення сільського господарства, стабілізацію і покращення демографічної ситуації на селі, досягнення максимальної зайнятості сільського населення і підвищення рівня його життя, раціональне використання земель тощо.

Задачі розвитку сільських територій, як вважають науковці, спрямовані на розвиток ресурсів:

- забезпечення економічної стабільності територій за рахунок появи можливостей ведення розширеного відтворення, розвиненої виробничої інфраструктури, потенційних можливостей виробництва;
- забезпечення однакової дохідності територій у розрахунку на одного жителя шляхом формування раціональної структури виробництва;
- забезпечення соціальної та демографічної однорідності.

Ресурсний потенціал сільських територій - це можливості сукупного обсягу реалізованих і нереалізованих ресурсів певної сільської території (природних, людських, аграрно-виробничих, фінансово-економічних, підприємницьких, адміністративних, інформаційних, інвестиційних, інноваційних, рекреаційних та інших), доступних на даному етапі розвитку суспільства, їх взаємозв'язку, використання яких дозволяє досягти економічного ефекту, що максимально задовольняють потреби населення.

Розвиток сільської громади, повинен забезпечувати виконання нею її

господарських функцій (виробництво продовольства, сільськогосподарськ сировини та ін.), відтворення населення та зростання рівня і якості його життя. Переведення сільських територій на модель сталого розвитку слід вважати фундаментальним завданням як відповідь на сучасні виклики трансформаційних процесів.

На основі досліджень проведено оцінку ресурсного потенціалу сільських територій та ефективності його використання, здійснено групування сільських територій області за найбільш важливими показниками, побудовано прогностичні моделі для визначення спектру можливих траєкторій їх розвитку, уточнено напрямки та інструменти державної підтримки сільських територій з диференційованими характеристиками ресурсного потенціалу, інституціональним середовищем та інвестиційної привабливості.

В роботі сформульовано концептуальні підходи до формування моделі соціально-економічного розвитку сільських територій на основі підвищення дієвості, активізації та використання їх ресурсного потенціалу в умовах децентралізації, яка включає сам процес децентралізації, організаційно-економічні важелі та фактори формування та використання ресурсного потенціалу, вплив держави, бізнесу, громади та діяльності органів місцевого самоврядування, а також заходи з визначенням варіантів ситуаційного стану для вибору і прийняття управлінських рішень з вектором на економічне зростання, підвищення добробуту населення.

За роки становлення української незалежної держави на селі було проведено глибокі структурні реформи. На етапі реформування були радикально реконструйовані земельні та майнові відносини, крім того, було засновано організаційно-правові структури ринкової орієнтації на основі приватної власності на землю та майно. Також зазнали змін форми організації праці, зокрема: індивідуальної, сімейної та колективної. Аграрне виробництво є однією з основних галузей економіки Вінницької області, природно-ресурсний потенціал якого дає можливість його подальшого розвитку. У територіальному поділі праці галузь спеціалізується на виробництві зерна,

цукрових буряків, картоплі та продукції м'ясо-молочного скотарства. Виробничі напрями спеціалізації рослинництва і тваринництва, що склалися в регіоні відповідають наявним природно-кліматичним умовам і володіють значним потенціалом щодо виробництва значних обсягів сировини для харчової промисловості.

Як результат сформовано дієву систему управління ресурсним потенціалом сільських територій з визначенням основних стратегічних напрямків ефективного використання та розвитку ресурсного потенціалу сільських територій та заходів щодо їх реалізації. Об'єктивне адекватне прогнозування фінансово-економічного потенціалу сільських територій є основою їх фінансової самодостатності та виступає початковим етапом процесу управління ресурсним потенціалом у контексті реалізації регіональної політики.

Забезпечення сталого розвитку сільських територій так чи інакше пов'язано з необхідністю активізації інвестиційної діяльності та використання інвестиційного потенціалу. Тому в роботі запропоновано комплексну стратегію екологоорієнтованого розвитку, формування та використання ресурсного потенціалу сільських територій на основі залучення інвестицій, стимулювання виробництва, впровадження інновацій та маркетингу, збереження ресурсів та навколишнього середовища та здійснено класифікацію типів сільськогосподарських територій в залежності від різних ознак: способу життя, рівня соціально-економічного розвитку, рівня забезпеченості ресурсами, демографічного стану, інвестиційно-інноваційного клімату, географічного розміщення, рівня конкурентоспроможності та форм господарювання.

Запорукою стійкого розвитку сільських територій є інвестиційна діяльність. Основними критеріями стійкого сільського розвитку є підвищення ефективності сільського господарства, диверсифікація сільської економіки в цілому, продовольча безпека країни, природний приріст сільського населення, підвищення рівня та якості життя на селі, дотримання соціального контролю

над історично освоєними територіями, поліпшення родючості ґрунту й екологічної ситуації в сільських місцевостях.

Слід зазначити, що створення сприятливих умов, спрямованих на підвищення стійкості функціонування сільськогосподарських підприємств і особистих підсобних господарств, більш широке залучення їх у вирішення соціальних питань і питань місцевого значення взагалі, може стати ефективним підходом для подолання кризових явищ, властивих для сільських територій.

В таких умовах одним з найважливіших факторів, який може сприяти сталому розвитку сільських територій, є ефективне використання їх внутрішнього потенціалу, складовими якого є сільськогосподарські підприємства, селянські (фермерські) господарства, особисті підсобні господарства населення. Для сільськогосподарського виробництва проблема стійкості є більш складною, ніж для інших галузей економіки. Це пов'язано з тим, що продукція сільського господарства незамінна і попит на неї нееластичний. Значний потенціал сільськогосподарської галузі створюють подальші перспективи розвитку експортної діяльності. Але реалізація експортного потенціалу сільських територій залежить від активної позиції бізнесу, ефективності та послідовності зусиль місцевої влади, спрямованих для створення сприятливих умов для розвитку підприємницької діяльності на селі.

На сьогоднішній день значна частина українських товарів постачається на зовнішні ринки у режимі вільної торгівлі або у режимі найбільшого сприяння, при цьому на експорт продукції впливають не тільки розмір ввізного мита, а й нетарифні інструменти торгівельної політики.

Тому, здійснено розробку стратегічних напрямів управління розвитком ресурсного потенціалу на основі застосування нових програмованих методів і форм управлінської діяльності, організаційно-економічного механізму для забезпечення стійкого економічного відтворення на сільській території, що базується на узгодженості дій законодавчої та виконавчої влади.

Основними шляхами поліпшення забезпечення сільськогосподарських підприємств технікою є: державне сприяння розвитку вітчизняного сільськогосподарського машино- і тракторобудування в кооперації з іноземними підприємствами, створення системи ремонтносервісного обслуговування та належної інфраструктури ринку сільськогосподарської техніки і системи підготовки кадрів для роботи із сільськогосподарською технікою. Доцільним також є збільшення обсягу коштів на проведення наукових досліджень у сфері розроблення й удосконалення сільськогосподарських машин, обладнання і тракторів з метою підвищення їх конкурентоспроможності.

Важливим є розуміння державними структурами і органами місцевого самоврядування, що ефективне використання ресурсного потенціалу сільських територій є важливою складовою як економічної, так і національної безпеки країни в цілому і тому його раціональне використання сприятиме забезпеченню збалансованого соціально-економічного й екологічного розвитку сільських територій та держави в цілому.

Участь держави у формуванні та використанні ресурсного потенціалу сільських територій у вищому ступені визначається функціями державного регулювання економіки через монетарну та фіскальну політику, трудове та господарське законодавство, реалізацію державних програм розвитку певних галузей національного господарства, або державних програм регіонального розвитку, а також зовнішню політику.

Реалізація процесу децентралізації передбачає наявність механізмів, за допомогою яких досягається ефективна взаємодія всіх рівнів влади, забезпечення її балансу. Це роздержавлення власності, закріплення за територіальними громадами відповідної комунальної власності з гарантуванням її повноцінного використання, формування регіональних і місцевих бюджетів, система оптимального оподаткування та міжбюджетні відносини, організація ефективного контролю за діяльністю органів публічної влади.

В роботі використано методичні підходи до оцінки рівня ефективного використання ресурсного потенціалу сільських територій та ефективності його використання, яке базувалось на системі показників, що відображали особливості, склад і характер основних компонентів ресурсної бази та їх взаємопов'язаності і взаємообумовленості з вектором на соціально-економічну та екологічну орієнтацію.

Здійснено обґрунтування на принципово нових засадах методології формування механізму реформування та реструктуризації ресурсної бази сільських територій з врахуванням попиту і пропозиції та напрями стратегічного планування його використання як основи ефективного розвитку сільських територій, і визначено проблеми регулювання функціонування його складників в єдиній регіональній господарській системі.

Створення сприятливих умов для формування стабільної економіки сільської родини; перекваліфікація селян, за умови спеціальних програм, через скорочення осіб, що задіяні в сільському господарстві; підвищення рівня суспільної інфраструктури; формування справжньої, міцної територіальної громади; селяни мають бути рушійною силою у розбудові сільської місцевості; важливість підтримки з боку районних і обласних структур; пошук джерел фінансування, а також залучення власних коштів дозволило змодельовати функціонування сільських територій, що включає в себе чинники функціонування, обмежувальні складові дієвості сільських територій, суспільне призначення для забезпечення добробуту населення та функціональну роль.

Запропонована стратегія розвитку ресурсного потенціалу на основі залучення інвестицій, стимулювання виробництва, впровадження інновацій та маркетингу, збереження ресурсів та навколишнього середовища, яка по суті повинна бути найважливішим механізмом забезпечення сталого розвитку сільських територій. Дана стратегія визначить таку систему пріоритетів, цілей і завдань, які б стали для сільських територій джерелом підвищення їх соціально – економічного розвитку, якості життя населення та забезпечення

сталого розвитку на основі ефективного використання їх ресурсного потенціалу.

Найважливішим етапом у формуванні даної стратегії та визначенні комплексу типових стратегій є не тільки обґрунтований вибір інструментарію стратегічного управління, з'ясування стану ресурсної бази в просторі характерних позицій сьогодення, але й намічення та обґрунтування вибору напрямків перспективного розвитку. Стратегія розвитку ресурсного потенціалу на основі залучення інвестицій, стимулювання виробництва, впровадження інновацій та маркетингу, збереження ресурсів та навколишнього середовища має такі складові, як інвестиційно-інноваційна, виробничо-екологічна, маркетингова та ресурсозберігаюча.

Здійснення реформи на селі передбачається, насамперед, створенням фінансово незалежних сільських громад, які можуть самостійно і на належному рівні ефективно використовувати ресурсний потенціал. Тому, децентралізація існуючої системи владних повноважень в Україні – стабільний шлях до підвищення якості повсякденного життя мешканців кожного села, селища чи міста, що сприяє формуванню справедливого суспільства – стабільного, заможного і безпечного.

Узагальнено систему ефективного управління розвитком ресурсного потенціалу сільських територій та реалізацію стратегії розвитку ресурсного потенціалу на основі залучення інвестицій, стимулювання виробництва, впровадження інновацій та маркетингу. Збереження ресурсів та навколишнього середовища може вирішити завдання концепції ефективного використання наявних ресурсів та забезпечення соціально-економічного розвитку сільських територій.

Проведено верифікацію багатофакторної моделі на основі застосування коефіцієнтів множинної кореляції, множинної детермінації засвідчує її адекватність методичному інструментарію дослідження умов сталого сільського розвитку. Саме кореляційно-регресійні моделі кількісної оцінки дозволяють виявити міру та першочерговість впливу окремих екзогенних та

ендогенних чинників на сталість розвитку сільських територій, що забезпечить ефективне вирішення виявлених проблем.

Ключові слова: сільські території, ресурсний потенціал, стратегічні напрямки, сільська громада, ефективність використання, аграрне виробництво, ресурси, територіальна організація, сталий розвиток.